

ИЗВЕСТИЯ НА БЪЛГАРСКОТО ГЕОГРАФСКО ДРУЖЕСТВО JOURNAL OF THE BULGARIAN GEOGRAPHICAL SOCIETY

web-site: www.geography.bg e-mail: journal.bgs@geography.bg

За необходимостта от регионална обществена география в България

On the need of regional human geography in Bulgaria

Милен Пенерлиев

Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“, Катедра „География, регионално развитие и туризъм“
9700 Шумен, България, ул. Университетска 115

Milen Penerliev

Konstantin Preslavsky University of Shumen, Faculty of Natural Sciences, Department of Geography, Regional Development and Tourism
9700 Shumen, Bulgaria, 115 Universitetska str.

ABSTRACT

Key words:

human geography, problem areas,
future, culturology

The paper grounds the importance of regional public geography for both the geographical community and the main users of geographical data. The possible alternatives for development, the modern object and significance of this branch of the geographical science are indicated. It justifies the need for integrity not only between the branches of geographical science, but between them such as ethnography, demography, sociology, culturology, etc. The "new" tasks for the regional public geography of Bulgaria and the ways for their realization are outlined.

Въведение

В предстоящото десетилетие географската наука, в частност регионалната обществена география, е поставена пред изпитания. Да намери отново себе си! Да избистри своите актуални задачи и полето си на активно действие. Да разшири кръга от потребители на географски знания. Да работи в помощ на регионалните социално-икономически проблеми на хората. Този материал развива част от тези идеи. Той е по-скоро апел, надежда, път...!

За необходимостта от регионална обществена география в България

В развитието на географската наука в България идното десетилетие е изключително важно с оглед проблемите в обществото и възможностите на географската наука за влияние върху тях. В така маркираната тема ясно се открояват два основни въпроса: Защо (За кого) е необходима? И Защо точно регионална?

По тезата за необходимостта разглеждаме две гледни точки. Естествено за нас, географите, безспорно регионалната обществена география е част от проблемните сфери на комплексната географска наука. Тя дава своите „плодове“ актуално и коректно, изследвайки различни аспекти в регионалните географски изследвания.

В това отношение правилното поставяне и маркиране на обекта в регионалната обществена география трябва да следва важните (актуални) обществено политически тенденции и да е в услуга на хората. Penerliev, Petkov (2015)

зи обобщават в няколко основни тенденции. Географската наука се дефинира в различни направления. Научно-обоснованите причини за това се крият в систематичния подход или т.нар. систематична география (обобщени от Penerliev, 2015). В тази връзка се дефинира и обществен клон географски науки, някои от които са културната, социалната, политическата география, геодемография, етно-конфесионална география и др. Всъщност това са клоновете на обществената география, които и днес са актуални за българската географска наука.

В този ход на мислите считаме, че обществената география (и най-вече регионалната) трябва да следва болезнените ежедневни проблеми на българското общество. В тази връзка тя е още повече „обществена“ от когато и да било. Нецо повече, тя е социална. Социологизирането на географията се изследва от различни автори (Дерменджиев, 2004 и др.), но според тях социалната география е едно предходно стъпало, предшестващо формирането на обществената география. Ние считаме, че това е точно обратно. Обществената регионална география и тази по-широка „канава“, върху която се „бродира“ съвременните проблеми на обществото в България. Естествено в пространствен мащаб. Едва след това, а и след анализа на проблемите на това общество, идва ред за маркиране на социалните такива.

Изложено до тук ни дава основание да маркираме първо обществените проблеми, които биха били обект на изследване на обществената регионална география. Състоянието на обществото ни болезнено се нуждае от ревизия. Основен негов проблем е резкият дисбаланс в икономическите и

социалните показатели на бинарната структура „център-периферия“. Обществена регионална география следва да има за своя задача да обясни този дисбаланс, да изходи от пространствената диференция на ресурси и услуги и да даде това логично обяснение, което не би могло да бъде получено от никоя друга наука. В този смисъл естествено идва и отговорът на въпроса: За кого? (е необходима регионалната обществена география). За хората!

Важен е въпросът: нужна ли е на обществото? И на кого всъщност (освен на географската общност) е нужна тя?

Така поставен отговорът изглежда предопределен. Географското познание е всеобщата слабост на Обществото ни! И в частност знанията по регионална обществена география. Ето няколко обобщени примера (Пенерлиев, 2013; Penerliev, Petkov 2015)... Бжежински казва: „пасив за Америка е невежеството по отношение на света, с което се отличават нейните граждани. Неудобна истина е, че американците имат обезпокоително ограничени познания по география и се интересуват твърде рядко от текущите събития.“ В тази публикация известният геополитик привежда данни от изследване на National Geographic от 2002 г. според което 75% от възрастното население не могат да намерят Иран на географската карта, а 88% не са в състояние да локализируют Афганистан. Все територии, в които САЩ имат геополитически интереси. Според автора, това е пряка заплаха за националната сигурност. „Кумулативният ефект от подобно ширещо се невежество, пише той, прави публиката уязвима за внедрявани от демагози страхове, особено когато са предизвикани от терористични атаки. Това повишава вероятността за саморазрушителни външнополитически инициативи“. В това отношение е ясно, че географската наука е дължник към Обществото и това следва да е една основна задача на регионалната обществена география през настоящата Декада 2020-2030.

В политически аспект участието на Обществената регионална география в политическите процеси е част от нейната основна задача. Географският анализ в помощ на геополитиката и доктрината е важен довод за вземане на важни политически решения. Тук прилагаме само един пример, който недвусмислено показва ролята на географията в политическия живот в началото на ХХ век.

Патриархът на българската географска наука проф. Ан. Иширков публикува „Къси напътни бележки върху Добруджа и Моравско“, издадена в София през 1917 година. Това е едно кратко издание, само 21 страници, но е написано за нашите делегати на бъдещата мирна конференция. Играе роля на пътеводител, на стратегически документ, където територия и пространство се сливат във времето. Това показва мястото на географа професор Иширков сред тогавашните политически елити, но също така от съвременна гледна точка показва необходимостта от използването на географските познания и географската наука при решаване на политически и геополитически задачи и решаването на вътрешно държавни въпроси и проблеми.

В регионалното развитие географската информация е основа за анализ, прогнозиране и управление на територии. Авторът счита това за безспорно без дори необходимост от привеждане на конкретни доказателства.

Всъщност, оказва се, а това изобщо не е тайна, че цялото общество се нуждае от регионалната обществена география, също толкова колкото и тя се нуждае от него! Отделен е въпросът колко усилия влагаме ние, географите,

в ситуирането на обществената регионална география в обществено-политическия живот на страната и правим ли необходимото за нуждата от продължаващо географско обучение?

В продължение на тази теза, считаме че е важно да се положат усилия за въвеждане на географските знания чрез системата на продължаващото образование. Това да стане в сферата като държавната администрация, неправителствения сектор и т.н. Защо не да се осмисли възможността регионалните географски знания по обществена география да се включат в групата на т.нар. ключови компетенции. Не на последно място силен образователен афект имат електронните медии, в които ние, регионалните географи, почти не участваме. Образователни предавания като „Атлас“, „Без куфар“ и т.н. са история. Светъл лъч са инициативите на geograf.bg.

Авторът счита, без да навлиза в конкретика, че най-вече основните регионални и национални обществени организации се нуждаят от продължаващо обучение в сферата на регионалния географски анализ.

По тезата за регионалността привеждаме част от фразиращите териториални различия в обществените, социални и демографски отношения през последните десетилетия в България. Така например установяваме следните притеснителни факти:

В българските погранични територии живеят едва 9 % от населението на страната, а средната гъстота е 31.5 г/км². (Petkov, Penerliev, 2020). В някои от тях (общ. Кула) отрицателният естествен прираст е близо -30% (изчислени по ГРАО и НСИ). В селските райони средната гъстота е приблизително 30 г/км², но в основна част от тях населението в групата 65+ надвишава 50% (напр. общ. Невестино) и т.н. И още: 50% от брутната добавена стойност на страната се дава от Югозападния статистически регион; делът на аграрния сектор в Северозападния регион е над 9% - в пъти над този в южния му съсед...

В бушуващата пандемия от Covid-19, вкл. и у нас регионалният анализ е от съществено значение. Към м. октомври 2020 г. основните локации на заболяването са София (над 5 хиляди случая – 25.9%), областите Благоевград (2100 случая – 10%) и Пловдив (1800 случая – 8.6%). Това означава, че близо половината от регистрираните случаи са локализиращи само в три ареала (Пенерлиев, 2020, Penerliev, 2020). Този факт все още очаква своето адекватно обяснение.

Примерите могат да продължат. Безспорни са териториалните обществено-географски различия, за чието изследване и прогнозиране се изискват локален опит, регионален подход и активна работа на терен.

В контекста на промените в природната среда, и то също на регионално ниво, се маркира нуждата от нова интегративност между двата основни клона в географската наука (природната и обществена география). Огромна част от населението и инфраструктурата е потърпевшио от все по-честите рискови природни процеси и явления, които имат и своя негативен икономически ефект. Т.е. маркираме и все по-очевидното, но безполезно разделяне на географските проблемни тематични „територии“. Още повече в унисон със зачестилите локални природни рискови процеси и явления все по-силно се нуждаем от качествена оценка на уязвимостта за населението на локално ниво. Тя следва да се прави съвместно с представители на местната администрация

с оглед вземане на адекватни мерки и решения. Това е един шанс за тематично и целево „обединение“ на двата основни клона на географската наука.

В тази насока, и като основен принос, предлагаме някои основни задачи пред обществената (в частност и регионална) география. Посочват се основни проблемни територии, които да са обект на изследване и акцентираме върху основната необходимост тя да заеме своето подобаващо място в сферата на общественно-политическия живот на България в настоящото десетилетие. С оглед ограничения обем на този материал, на дискусия подлагаме следните обобщени (глобални) задачи и пътищата за тяхното реализиране пред регионалната обществена география на България:

Задачи

В съдържателен план трябва да избистри проблемните си области на изследване във времеви, регионален и обществен план. Това означава:

1. В синхрон с актуалните обществени проблеми да ги проектира в пространствено отношение и ранжира във времеви аспект с оглед актуалността и неотложността им.
2. В организационен план: Да организира и концентрира географската научна общност към всеки един от тях като „парцелира“ територията на страната и „пришия“ всяка една географска територия към конкретна географска научна (университетска) група с конкретни задачи и обект на изследване.
3. Да се стреми към интегритет с проблемните области, касаещи обществото от природната география и други сродни науки.
4. В обществен план да: Инфильтрира географското знание във всички регионални и национални обществени структури (напр. областни комисии за бедствия и аварии, общински отдели и комисии по регионално развитие, национални браншови организации и т.н.).

За целта следва

1. Да се „пренареди“ наличното географско знание с оглед актуалните изисквания на обществото и необходимостта от водещ историко-географски вектор в регионалните изследвания. Пример за това са актуалните спорове с Република Северна Македония. Географската общност следваше да заяви своята позиция поне чрез популяризиране на известни от началото на ХХ век публикации на акад. Иширков, проф. Яранов, Васил Кънчов и др. видни географи за тази територия.
2. Да се създават, постоянно актуализират и дават поле за изява на работни групи по всеки един проблем в регионалната общественно-географска наука с нужната интердисциплинарност.
3. Да зачести представянето пред обществото на изследванията, резултатите и прогнозите на географската общност чрез събития, публикации, обучение и т.н. „Заявяването“ на обосновано географско знание е най-важният елемент на създаване на доверие, инициране на интерес и създаване в обществото и местните власти на необходимостта от постоянно „търсене“ на това знание. Инфильтрирането на географи и географско знание ще стане неизбежно и няма да закъсне!

Така маркираните задачи и пътищата за реализирането им се нуждаят от конкретика, йерархична подялба и ясен времеви план за реализирането им. Обемът на този материал

не позволява това!

Примерни проблемни територии.

В краткосрочен план следва да се избистрят основните методологични и методически насоки в развитието на регионалната обществена география. В теоретичен аспект това е нужно за стандартизиране на научния апарат, използван в регионалните географски изследвания.

Също в краткосрочен план следва да се даде тласък на медицинската география, на социално-икономическата уязвимост от неблагоприятните (и рискови) процеси и явления. И то не само в природен, но и финансов, демографски аспект и свързани с националната сигурност на страната.

В средносрочен план погледът трябва да е насочен към локалните уязвими територии на България – малки населени места, малки градове, погранични или планински територии. В тях процесите на депопулация и социално-икономическа „нищета“ са особено наболели.

В дългосрочен план е време за изграждане на работещи стратегии: за демографско развитие; за делимитация на територии, гранични за страната ни; за регионално развитие и преначертаване административната карта на България; за забавяне на активните процеси на обезлюдяване и стопанско развитие на цели региони, за стратегия на „връщане“ на географията и географското знание в общественния живот на страната, за анализ и оценка на политико-географското положение и националната сигурност в услуга на държавния политически апарат и т.н.

Естествено това са само малка част от нужните „опорни точки“ в планирането на важните проблемни територии, стоящи пред регионалната обществена география поне до 2030 година.

Заклучение

Обществената регионална география има своя рядък шанс да спомогне за сплотяването на цялостната географска наука и географска общност, да даде тласък за нови актуални изследвания с помощта на ново поколение географи и специалисти от различни области на науката и общественния живот. На този фон не трябва да спира стремежът ѝ за инфилтриране в общественно-икономическите и политически процеси в страната.

Благодарности

Докладът е финансиран по проект РД-08-118/3.02.2020.

Литература:

- Дерменджиев, А. (2004). Географски анализи, УИ „Св. св. Кирил и Методий“, В. Търново.
- Петков, В., М. Пенерлиев. (2020). География на населението, селищата и регионите в България, изд. Инкома, Шумен, с.197.
- Пенерлиев, М., За необходимостта от изследване на монофункционалните градове в България, Известия на БГД, бр.41, 2019, с. 58-61.
- Пенерлиев, М. Стратегически хоризонти за развитие на географската наука в Шуменския университет // сб. Доклади от Международна конф. "Географски науки и образование, ноември, 2013, Шумен;
- Пенерлиев, М. Geography of Covid-19 - summaries and current trends, Journal Sociobrain (www.sociobrain.com), October, 2020
- Penerliev, M., V. Petkov. Current Scientific and Educational Problems of Social Geography in Bulgaria, International Journal of Emerging Science and Engineering™ (IJESE), Volume-3 Issue 11, September 2015, India;

Petkov, Veselin y Penerliev, Milen. Modern characteristics of bulgarian border territories. *Revista Inclusiones*, Santiago, Chili, Vol: 7 num Especial (2020): 205-212;

<https://www.nsi.bg/bg/content/2975> (посетен 13.11.2020)

https://www.grao.bg/tna/t41nm-15-03-2021_2.txt (посетен 13.11.2020)